

שליחות במחתרת - הפרק האחרון בסידרה כיצד נותק המגע

הענין. הוא כתב את המכתב על גירי המכתבים הרשמי שלו, בכתב ידו ובחתימתו המלאה. היתה זאת הפגנה עליונה של אומץ לב מצד אדם שידע היטב שאם יפול מכתב זה לידי הצנזורה העיראקית או אפילו של הארץ הניטרלית, הרי פירושו פסקידין מוות. הוא עשה זאת כדי להוכיח בפשטות עלילת שחיתו מסורים לרעיון - וכדי לשכנע בזאת את דויד בן גוריון.

צעדי יאוש זה מרמו לנו משהו על מצב רוחו של איש דגול זה, הפליט מארץ ישראל, שעיזב במר ידיו את רעיון שיתוף הפעולה בין התנועה הלאומית הערבית הכל-מרחבית לבין ישראל החדשה. בראותו כיצד נהרס רעיון זה בידי ממשלת ישראל, ביקש להצילו במאמץ אחרון.

מכתב זה היה כמעט זהה בנוסחו למכתבו האחרון לציון. הוא פנה למצפנו של ראש הממשלה ולרגש החרות שלו, וסיים שרק אם תערוך ישראל את חשבון הנפש ותכשיר את לבה לגישה החדשה, יהיו ראשי המחתרת נכונים מ' צדם לבוא לפגישות נוספות.

כשקיבלתי מכתב זה, היססתי אם להעבירו למשרד החוץ. לא היתה לי עוד האמונה שמשרד זה מסוגל לטפל במכתב המסוכן בצורה זהירה ואחראית. הבעתי פקפוקים אלה ב' גלוי לאבו שוקרי, אך תשובתו היתה: "כבר הסתכנתי עד כדי כך, ששוב אין מכתב אחד נוסף משנה את מידת אחריותי למעשה". מסרתי את המכתב לידי עוזרו של ראובן שילוח.

כעבור זמן מה הומנתי למשרד החוץ. הפקיד הודיע לי שמפאת טרדותיו המרובות לא יכול שילוח לעיין במכתב בטרם יצא לחוץ לארץ, ועל כן ביקש מעוזרו להעביר לו את תוכנו לשם. חוץ מזה ביקש שילוח כי ציון, שעדיין שהה באותה ארץ ניטרלית, יתקשר עמו בקונסוליה הישראלית. שלחתי מברק לציון, והלה פנה לקונסוליה. אך שם לא ידעו מאומה על הוראה כלשהי של שילוח, וגם לא על עצם הימצאותו באותה ארץ.

מן הראוי להזכיר כאן פרט אופייני קטן. בכמה משיחתי תי עם מיכאל אסף ואנשים אחרים שטיעלו בעיני, ביצבץ הרעיון שאולי כדאי לפתוח בפעולה בשטח הכלכלי. אם נצליח, בעזרת העיראקים, לשבור את החרם הערבי וליצור קשר מסוורי בתירשמי עם מדינה ערבית כלשהי, כך טענו הטענים, יהיה קל יותר להביא את הצמרת הישראלית לרעיון שיתוף הפעולה. התקוממתי נגד הערכה זו, כי אילו מנהיגי ישראל הם סותרים ולא מדינאים, וכאילו יש צורך לזרוק להם פתיון מסחרי, אך ראיתי מחובתי לעשות ניסיון גם בשטח זה.

באחד ממכתבי רמותי על כך לציון, ויעצתי לו להתקשר עם המשלחת המסחרית הישראלית, ששהתה באותו רגע בארץ הניטרלית. אחרי מגע נתקבלה מעיראק הצעה שהיתה נמוכה ממחירי הבורסה העולמית, אולם היא לא זכתה לתשומת לב רצינית מצד הצגנים הישראלים, שרכשו את אותה הסחורה, במחיר גבוה הרבה יותר בארץ אחרת.

לאן אנו נ' אב' ט' נ'

במשך כמה שנים לאחר מכן נשאר הקשר בינינו לבין בגדאד רדום. העמדה הכללית של מרכז המחתרת, שפעל במרץ ההכשרת הקרקע למרד הגדול, היתה כי ידיה של ממשלת ישראל כבולות כנראה על ידי שיעבוד הרוחני והכלכלי למערב, ועל כן אין היא חופשית להתקשר עמו. הוא קיווה כי במרוצת הזמן יקומו בישראל כוחות ציבוריים שיכשירו את הכבולות למפנה נפשי בישראל עצמה, אשר כתוצאה ממנו תגיע ממשלת ישראל למסקנה המקוהה. אנתנו מצדנו השתדלנו שלא לנתק לגמרי את המגע עם ממשלת ישראל. לצורך זה פנינו מפעם לפעם למשרד ראש הממשלה ולמשרד החוץ בהצעות שונות, שמטרתן לא היתה אלא למשש את הדופק ולהוא אפילו לא חלה תווה מסוימת בגישה הכללית. בתשובה לאחת הפניות האלה קיבלתי, למשל, מכתב בחתימת נחמיה ארגוב המנוח, שתצלומי מר' פיע בעמוד זה.

סופית נותק המגע עם ממשלת ישראל רק בסוף 1955, זמן קצר אחרי אותו מכתב. באותם הימים התחזרו היחסים בין ישראל ומדינות ערב, ובעיקר עם התנועה הלאומית הערבית, שקיבלה עתה את השראתה העיקרית מקאהיר. פעולות התגמול הגדולות ומיצע סיני הסתמנו באופק. פנים ממשלת ישראל לא היה עוד חשק להעמיד אפילו פנים כאילו יש בעיניה ערך כלשהו להתקשרות עם חוגים לא-מיים ערביים.

סמוך לאותה תקופה קיבלנו מבגדאד את המכתב שפירר שו היה ניתוק היחסים. במכתב זה הביעה אומונא את תקוותה כי עוד יבוא יום לחדש את המאמץ לשיתוף פעולה בין שני הלאומים, אך לפי שעה אין כנראה לקחת לדבר מצד ישראל.

יתכן כי נימת הסיום התבטאה בצורה הקולעת ביותר בדבריו של ראובן שילוח, אותם אמר לי זמן רב לפני כן. בשיחה ממושכת בין ארבע עיניים, במשרדו במרתף בקריה, מצד ישראל.

(המשך בעמוד 13)

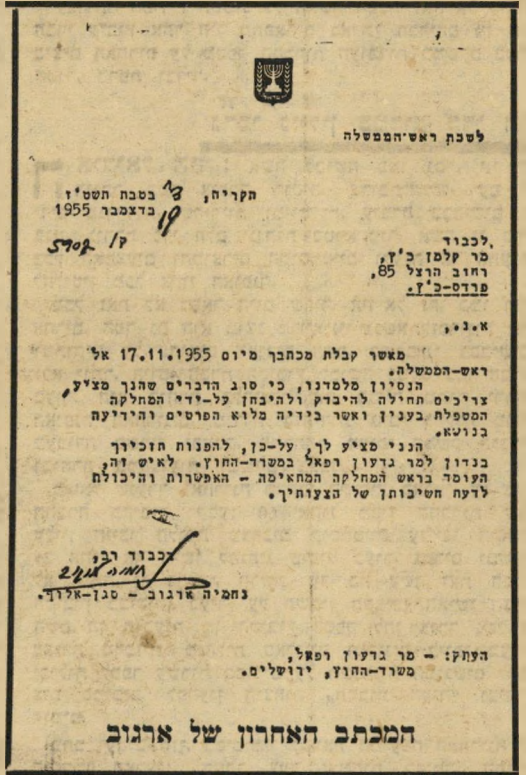
מאת קלמן כץ

כמה דרכים ממשיות, שעדיין אין אפשרות לגלותן ברבים. סיכם אבו שוקרי: "תוך שנתיים של טיפול בבית החולים שלכם נוכחנו לדעת כי שום דבר לא זז מצדכם, ולא קיבלנו מכם שום עזרה לבריאותנו, בו בזמן שאנו פעלנו לביטוס עניינו ויצרנו מגע בסוריה ובירדן". לזכותו של ציון יש לציין את עקשנותו. הוא לא הרפה גם אחרי מכתב זה, ודרש שוב את בוא חברי המחתרת אליו. תשובתם - השלישית בסידרה - הייתה מעין סיכום של כל הפרשה. הנה גוסחה:

בגדאד, 29.9.52. יקרי אבו סאלים, ברכות חמות. קיבלנו את מכתבך וקראנו אותו פעמיים ושלוש וארבע, והבינונו מה שיש בו, ועל כך אנו משיי

בים: אנו מעריכים מאד את אשר עשית ומוקירים את עצותיך ואת מאמצייך העילאיים, בהקריבך את הכל למען הצלחת הרעיון. אלא שהפקפוקים של בעלי-החפץ וחוסר אמונתם במוסד הסחרי שלנו, עוררו ספקות גם בלב כל השותפים כאן ביחס לרצון הטוב ולמצפון הישר של בעלי המפעל, במידה כזאת שהאמון בהם אבד לחלוטין.

עשיתי את כל אשר לאל ידי כדי לשכנע את שותפי ב' רצונם הטוב של בעלי המפעל, אולם אחרי ניסיונותיהם, ו' אחרי מה שקרה בשנתיים האחרונות, הם משוכנעים כעת כי הם עומדים מול חוסר רצון של בעלי המפעל. וכל עוד לא יבואו הוכחות חדשות אשר ישכנעו את שותפי ברצונם

הטוב של אנשיך, לא תתכן, בכל צורה שהיא, קבלת טוכ' נות מפעלכם או קיום קשר עם נציגיו בחוץ לארץ. אני אישית הוכחתי את רצוני הטוב, כי לא היה דבר שלא עשיתי ולא היה מאמץ שנראה לי כבד מדי. אך דבר זה היה ללא תועלת, מול חוסר האמונה והרצון של בעלי המפעל. אילו היה הדבר תלוי בך או בי, הרי היינו מוצ' אים לו פתרון ומסלקים את כל המכשולים שבדרכו, אך הדבר אינו נתון בידינו. למען האמת יש לציין כי הצדק הוא עם שותפינו כאן, והאחריות לכשלון תלויה בצווארם של בעלי המפעל שלכם. האחיס כאן רואים כי למרות כל מאמצייך לא הצלחת להניע את בעלי המפעל לראות את המצב באור הנוכח. אתה מילאת את תפקידך הרשמי והתרת את נדרך, ועל כן אין לנו כל טענה אליך".

מכתב שמחירו מוות

באותו זמן שלח לי ציון ארצה מכתב אחר של אבו שוקרי, אותו נתבקשתי להעביר לראש ממשלת ישראל. מיסמך זה היה היסטורי מכמה בחינות. אבו שוקרי שם את נפשו בכפו כדי להדגיש את רצינות

הכשרת שליחותו של מיכאל אסף הנחיתה את מכת' המוח לנסיון ההתקשרות של המחתרת העיראקית עם ממשלת ישראל. אולם הרעיון לא מת לגמרי. אנו מצדנו, בארץ, המשכנו לקיים קשר כלשהו עם ראובן שילוח, להטריד אותו מדי פעם בדרישותינו. לבסוף סחטנו ממנו הסכמה מפורשת שבתנאים מסוימים עלולה אפילו אישיות מרכזית מישראל לבוא לפגישה עם ראשי המחתרת. אולם אחרי נסיונו המר, לא ייחטנו חשיבות רבה להבטחה זו.

בניתיים נתקבלו בארץ מכתבים תכופים מראשי המחתרת מבגדאד. שליחותו של אסף השאירה אותם במבוכה, מבלי שידעו מה ביוק המצב בישראל. לאור מכתבים אלה החלטנו - ציון ואני - כי עליו לצאת שוב לבירה הג'י טראלית ולהבהיר להם את מצב העניינים. ציון יצא לארץ הניטרלית בראשית ספטמבר, 1952, כי חודשיים אחרי שהתחוללה במצריים המהפכה שנשאה אז עדיין את שמו של מוחמד נאג'יב, ושלא ניפנה עדיין בגלוי דרגל הלאומי הכל-ערבי. את מחיר הנסיעה כיסה ציון מאמציו הפרטיים הדלים.

בבואו לבירה הניטרלית, התקשר ציון מיד עם מרכז המחתרת בבגדאד וביקש להיפגש עם הראשים לשם מסי' רת דויה. בהודעתו השתלל לתאר את המצב בצבעים אפי' טימיים יותר מכפי שהיה באמת. עצם יציאתו מן הארץ, אחרי שבמשך זמן כה רב היה למעשה שבוי בידי שילוח ונאסר עליו לצאת מישראל, יכנה להיראות כסימן למפנה בעמדה הישראלית. בסוף מכתבו הציע ציון לשגר שוב משלחת רצינית, מתוך תקווה שהפעם ישגר שילוח לפגישה כזאת אדם מרכזי.

אולם הפעם היתה התגובה מבגדאד זהירה ומסויגת מאד. לא שרד עוד זכר מן ההתלהבות הקודמת, שהביאה את ראשי המחתרת פעם אחרי פעם לארצות זרות, לפגישות שאליהן לא הופיעו מן הצד הישראלי אלא אנשים חסרי חשיבות וחסרי-מכות. בימה תקיפה כתב אבו שוקרי: "אנו מתפלאים שיש בצד השני העזו לדרוש מאתנו לבוא רוב חברינו מאמינים כי ראשי בית החולים* מהתלים בנו, ואינם רוצים אלא להעביר את הזמן ללא תועלת. ואילו למענו, כל רגע יקר". היה זה ההבדל בפסיכולוגיה בין פקידים השותים תה בקריה הלאומית, לבין אנשים ש' פעלו תוך סיכון מתמיד של חייהם, בתנאי המחתרת של משטר דיקטטור חמור.

סיים אבו שוקרי: "למרות הכל, עליך לדעת כי כאן אנו מתקדמים, אם בחזיה ואם בריצה, בעזר ובאמונה בצדקת רעיונונו". מכתב זה, השמור בידינו, נושא את התאריך 19.9.52.

אנו ונא' א' א' א'

ציון לא הרעיון עמד על דעתו שיש הכרח בפגישה נוספת בארץ הניטרלית. כעבור שבוע קיבל מכתב שני של אבו שוקרי, בו נאמר: "אלה הן המלים של קיים עצמו: החולה בעיראק נצטר ממונו לצאת כעת מעיראק לשם ריפוי. במשך השנתיים שנעדרת מעיראק וטיפלת בבריאו' תך בבית החולים, התפתחו העניינים כאן בצורה כזו שיציאה לחוץ לארץ אינה אפשרית. אולם בית החולים שלך יכול לשלוח אלינו שליח או ועדת-רופאים על מנת לערוך בדיקה כללית של החולה ולקבוע יחד עמנו את האבחנה". לדעתי היו שני שיקולים לררישה זו. קודם כל, הכעס שהצטבר בלב העיראקים על משגי-ההסרק שקיימו בי' איתם בארץ הניטרלית, ואשר לשני שיקולים אחרים בו' בואם. שנית, העניינים בעיראק עצמה התחממו, והבולשת של גורי אל-סעדי החלה כנראה להתחזק על עקבותיהם של ראשי המחתרת, ובמיוחד על קיים.

כאן המקום להזכיר כי מצד ישראל נעשו מעשים תמוהים שהחמירו סכנה זו בהרבה. כבר הוזכר בפרק קודם של סיד' רה זו כי נספח ישראלי בארץ הניטרלית העז להופיע לאור היום בבית של התאכסנו ראשי המחתרת, דבר שעלול היה למשוך את תשומת לבם של סוכני-הריגול של ארצות הברית, בריטיה ואותה ארץ ניטרלית - שכולם שיתפו פעולה עם הבולשת של אל-סעדי.

בפעם אחרת אירע מקרה חמור עוד יותר. אחד ממכתביו של ציון נמטר למשרד החוץ הישראלי, שהבטיח להעבירו בדרכים משלו לארץ הניטרלית, ומשם לשלחו בדואר רגיל. בגלל טפשותו (ואולי כתוצאה מזיממה) נשלח מכתב זה בדואר הישראלי, כאשר הגיע הדור לבית המקשר העיראקי בארץ הניטרלית, הכריז בקול-יקולות: "יש מכתב מיש' ראל' אותה שעה ישב. בדירת המקשר השגריר העיראקי בכבודו ובעצמו. רק בנס לא שמע את קריאת הדור - דבר שהציל את ראשי המחתרת מתיבה בטוחה. אך אין להוציא מכלל אפשרות כי הדור עשה פרסומת לענין במקום אחר.

העיראקים לא הטילו ספק שיש ביכולתה של ישראל לשלוח שליחים לבגדאד עצמה, ובזאת צדקו כמובן. יתכן כי קיה גם שליחי ישראל שגיע לבגדאד עצמה ויכל ל' עמוד מקרוב על מהות המחתרת והיקפה, ולפזר בצורה זו את החששות (האמיתיים או המדומים) שהושמעו עליידי שילוח. ביחס לצורת שיגורו של השליח לעיראק הציעו

* בית החולים היה כינוי-חצופן לישראל.